

Lapset ja nuoret äänessä

**Näkökulmia lasten ja nuorten haastattelutilanteisiin
kouluihin ja toimituksiin.**

Sisältö

Johdanto: Ihanankamala haastattelupyyntö	5
Juristilta: Lasten ja nuorten sananvapauden toteutuminen edellyttää aikuisilta vastuullisuutta	6
TEEMA 1: Lasten ja nuorten ääni kuuluviin	10
Sananvapaus kuuluu kaikenikäisille!	12
Pojatkin voivat tanssia	14
Näin haastattelet hyvin lapsia ja nuoria	15
TEEMA 2: Koulut ja media yhteistyössä	16
Koulut ovat medialle ylivoimaisen tärkeä kumppani	18
Tervetuloa koululle toimittajat	20
Koulut, muistakaa nämä	23
Koulut päättävät itse lupakäytännöistä	24
Oppilaiden haastattelu tukee koulutyötä	25
TEEMA 3: Vastuullista journalismia	26
Vastuullisen median käytäntöjä	28
Vastuullisen median teesit	30
Toimitukset, muistakaa nämä	31
LIITE: Haastattelijan tai kuvaajan infolappu vanhemmalle	32

Tätä materiaalia varten on haastateltu:

- Vilho Erävesi, 13-vuotias tanssija
- Fanny Fröman, Helsingin Sanomien Lasten uutisten tuottaja
- Hanna Hietikko, Ilkka-Pohjalaisen koululinkki-toimittaja
- Eero Hyvönen, Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja
- Saana Kaitaranta, Kaisaniemen ala-asteen apulaisrehtori
- Antti Kokkonen, Lapin Kansan päätoimittaja
- Matti Lahtinen, Opetushallituksen oikeudellisista asioista vastaava johtaja
- Matias Mäkiranta, Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto – Nuva ry:n puheenjohtaja
- Katariina Paajaste, Ilkka-Pohjalaisen uutispäällikkö
- Vesa Toivonen, Tampereen Normaalikoulun johtava rehtori
- Kati Uusitalo, Loimaan Lehden päätoimittaja

Johdanto: *Ihanankamala haastattelupyyntö*

**Lasten ja nuorten sananvapauden turvaaminen on aikuisten yhteinen tehtävä.
Tässä koulut ja media ovat yhteisessä veneessä.**

OPETTAJA, KUN TOIMITTAJA soittaa koululle, mikä on ensireaktiosi? Aiheuttaako soitto innostusta, herättääkö se jännitystä tai nouseeko pintaan kenties pieni harmitus siitä, millaista organisoimista haastattelutilanne sinulta opettajana vaatii? Entä onko vastauksesi ilmiselvä kyllä, haluatko harkita asiaa vai vastaatko heti ei?

Entäpä toimittaja, miten sinä suhtaudut juttukeikkaan, jossa tehtävänä on haastatella lapsia ja nuoria? Tuntuuko tehtävä innostavalta ja mielekkäältä vai kenties tavallista haastavammalta? Tuntuisiko helpommalta keskittyä jutussa sittenkin vain aikuisiin haastateltaviin?

Koulut ovat toimituksille tärkeä väylä tavoittaa lapsia ja nuoria haastateltavaksi. Haastattelutilanteissa koulut ja media ovat yhdessä tärkeän asian äärellä: tukemassa lasten ja nuorten sananvapautta.

Taatusti haastattelutilanne aiheuttaa kouluissa ainakin hieman ylimääräistä vaivaa. Mutta sen kautta voi myös saada paljon: ymmärrystä median kanssa toimimisesta ja mahdollisuuden kertoa kantansa mediassa. Samoin toimituksilta lasten ja nuorten haastatteleminen vaatii usein vähän lisätyötä. Riskinä voi olla, että kiireisessä

uutistyoössä lapsia ja nuoria ei haastatella ollenkaan tai valitaan ainoastaan heidät, keiden luvat ovat helposti saatavilla. Siksi on tärkeää luoda toimitukseen valmiit käytännöt lasten ja nuorten haastattelemiseen.

Tämä materiaali keskittyy lasten ja nuorten haastattelutilanteisiin. Tavoitteena on lisätä sekä koulujen että toimitusten ymmärrystä siitä, mitä ne vaativat toisaalta toimituksilta ja toisaalta kouluilta. Samalla tavoitteena on innostaa ja kannustaa yhteistyöhön.

Materiaalia varten on haastateltu yli kymmentä asiantuntijaa sekä koulusta että mediasta. Kuulemme käytännön vinkkejä ja kokemuksia hyvistä haastattelutilanteista ja siitä, mitä koulu toivoo medialta ja media koululta.

Materiaali jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa puhutaan sananvapaudesta, toisessa osassa haastattelutilanteiden käytännöistä ja kolmannessa siitä, miten vastuullinen media toimii.

Materiaalin on tarkoitus olla käytännön työkalu sekä toimituksissa että kouluissa. Toivomme, että sen kautta innostuisitte uudella tavalla yhteistyöstä tai saisitte jonkin käytännön vinkin yhteistyön tueksi.

*Hanna Romppainen
mediakasvatusasiantuntija
Uutismedian liitto*

Juristilta: **Lasten ja nuorten sananvapauden** **toteutuminen edellyttää** **aikuisilta vastuullisuutta**

Kun median edustajat toimivat vastuullisesti, myös vanhemmat voivat suhtautua luottavaisella mielellä yhteistyöhön median kanssa, juridinen asiantuntija Johanna Haapiainen-Makkonen kirjoittaa.

LAPSILLA ON SANANVAPAAUS ja oikeus tulla kuulluiksi. Lapsia ja nuoria haastateltaessa on kuitenkin aina tärkeää muistaa, että he ovat ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi oikeutettuja erityiseen suojeluun.

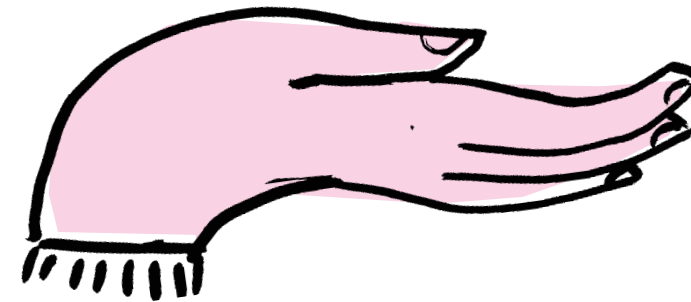
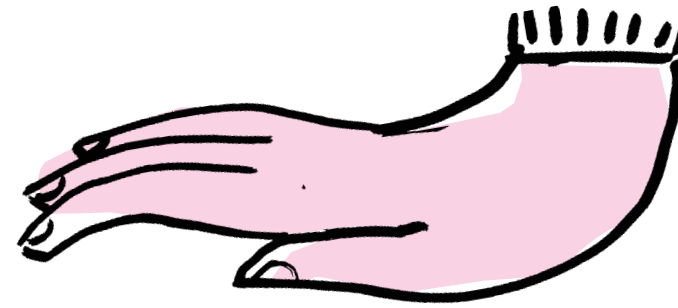
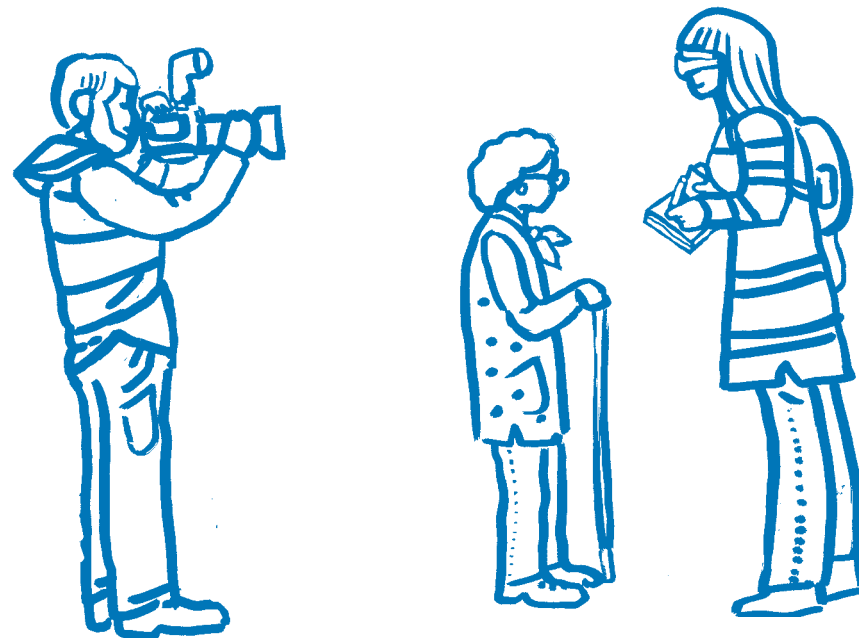
Laissa ei määritellä, miten lasten sananvapaus ja oikeus tulla kuulluksi tulee toteuttaa. Tämä on haaste aikuisille: kuinka voimme luoda edellytyksiä lasten sananvapauden toteutumiselle?

Yhtenä keinona on lisätä lasten ja nuorten äänen kuulumista mediassa. Tämä edellyttää sitä, että median edustajat toimivat vastuullisesti. Tällöin myös lasten ja nuorten vanhempien on helpompi olla luottavaisella mielellä tilanteissa, joissa lapsia ja nuoria etsitään haastateltaviksi.

Journalistin ohjeet ja JSN:n periaatelausuma ovat tärkeä ohjenuora

Valtaosa suomalaisista tiedotusvälineistä on sitoutunut *Journalistin ohjeisiin*. Media-alan kustantajien ja journalistien sopimat eettiset ohjeet määrittelevät vastuullisen median toimintatavat. Ne esimerkiksi velvoittavat totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen sekä yksityisyyden suojan kunnioittamiseen. Journalistin ohjeiden noudattamista valvoo *Julkisen sanan neuvosto* (JSN).

Journalistin ohjeissa tuodaan esiin, että julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselä-

män suoja. Kun alaikäisiä haastatellaan tai heistä julkaitaan kuvia, toimituksen on aina noudatettava poikkeuksellisen tarkkaa harkintaa (ks. esim. JSN:n ratkaisu 5320/SL/13).

Julkisen sanan neuvosto on lisäksi antanut erillisen *periaatelausuman* lasten ja nuorten esiintymisestä mediassa. Periaatelausuman kannustaa rohkeasti yhteistyöhön median kanssa. Sen mukaan yhteistyötä on turha arastella, sillä alan eettiset ohjeet velvoittavat niihin sitoutunutta mediaa ja sen toimittajia. Heille on myös asetettu erityisiä velvoitteita alaikäisiä kohtaan.

Lasten ja nuorten haastattelemisen – tarvitaanko lupa?

Monissa kouluissa kerätään lukuvuoden alussa lupalapuja, joissa kysytään jo etukäteen huoltajien kantaa siihen, saavatko median edustajat haastatella ja kuvata lasta tai nuorta. Varsinaista sääntöä siitä, tarvitaanko lasten ja nuorten haastattelemiseen lupa, ei ole. Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että mitä nuoremasta lapsesta on kyse sitä perustellumpaa on pyytää lupa lapsen huoltajalta.

Lapsia ja nuoria koskevassa *periaatelausumassa* Julkisen sanan neuvosto ottaa kantaa lupakäytäntöihin ja haastateltavien ikään. Neuvoston mielestä alle seitsemänvuotiaan haastateltavan vanhemmalta tarvitaan aina lupa. Lupa tarvitaan myös 7–14-vuotiaalta, lukuun ottamatta julkisia tilaisuuksia tai tallenteita. 15-vuotiaalla on yleensä oikeus päättää esiintymisestään julkisuudessa.

Poikkeus ohjeisiin koskee julkisia tilaisuuksia ja tallenteita. Tällaisessa tilanteessa voi olla kyse esimerkiksi akuutista uutistapahtumasta, jossa lapsi on paikalla ja näkee onnettomuuden koulun portilla. Yli seitsemänvuotiaasta lasta voi silloin haastatella ilman lupaa. Tällöinkin tulee kuitenkin tehdä huolellinen tilannekohtainen harkinta, ottaa lapsen ikä huomioon sekä noudattaa tarkoin myös muita Journalistin ohjeita. Mikäli uutistapahtuma on voinut aiheuttaa traumaa lapselle, tulisi haastattelusta pidättäytyä. Tällaiset poikkeukset ovat tärkeitä, koska ne mahdollistavat akuutissa tilanteessa haastattelemisen ja raportoinnin – ja siten sananvapauden.

Vaikka lasten ja nuorten haastatteluun olisikin saatu lupa huoltajilta, vastuu siitä, miten haastattelutilanteissa toimitaan ja mitä julkaistaan, on aina median edustajilla. Pelkkä lupalappu ei riitä – tarvitaan vastuullista toimintaa ja muun muassa sen arvioimista, mitä ja miten julkaistaan. Lupalappu ei koskaan oikeuta loukkaamaan lapsen tai nuoren yksityiselämän suojaa.

Lisäksi on tärkeää, että myös haastateltavalle lapselle tai nuorelle itselleen kerrotaan, mistä haastattelussa on kyse sekä missä ja miten haastattelu julkaistaan. Tällöin hän voi itse ottaa kantaa siihen, haluaako hän olla haastateltavana.

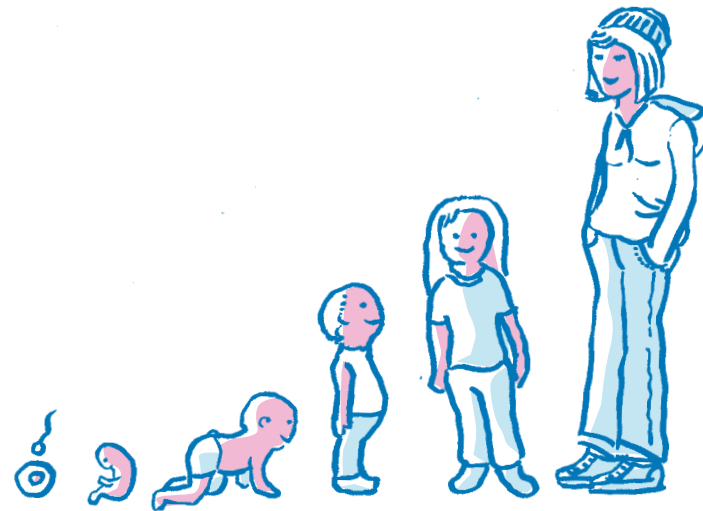
Lehtien omat periaatteet konkretisoivat toimituksen pelisääntöjä

Tiedotusvälineillä on lasten ja nuorten haastatteluun myös omia käytäntöjä ja periaatteita. Esimerkiksi lehdelle laadittavissa eettisissä ohjeissa voidaan määritellä, millaisia periaatteita eri ikäisten lasten ja nuorten kanssa noudatetaan.

Eettisten ohjeiden laatiminen on suositeltavaa, koska niitä laadittaessa toimituksen yhteiset pelisäännöt saadaan sanoitettua.

Lasten ja nuorten sananvapaus asettaa meille aikuisille velvollisuuden tukea sen toteutumista. Kun tuemme lapsia ja nuoria heidän oikeutensa toteutumisessa, he voivat oppia käyttämään tätä vapautta ja oikeutta vastuullisesti.

Johanna Haapiainen-Makkonen
juridinen asiantuntija
Uutismedian liitto

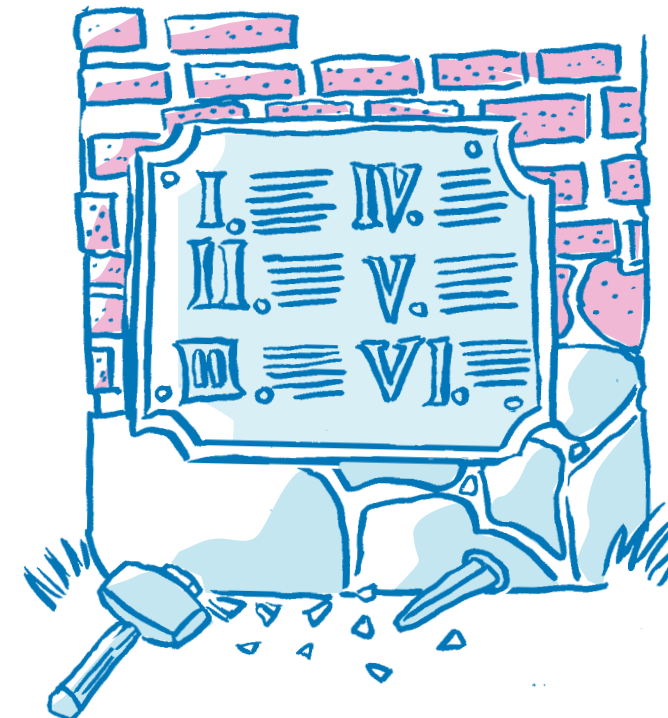
Lasten ikä vaikuttaa heidän oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa

- Lasten ja nuorten iällä on vaikutusta siihen, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia heillä voi olla.
- Perustuslain mukaan jokaisella on sananvapaus eli se kuuluu kaikille ikään katsomatta. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.
- Perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.
- Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana. 15 vuotta täyttänyt saa työntekijänä itse tehdä sekä irtisanoa ja purkaa työsopimuksensa. Vahingonkorvausvelvollisuus ei katso ikää.
- Holhoustoimilain mukaan alaikäinen, eli alle 18-vuotias, voi tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa linjataan, että lapsella on oikeus ilmaista omat näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa, ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Journalistin ohjeet linjaavat toimitusten työtä

- Julkisen sanan neuvosto (JSN) on median itsesääntelyelin, joka valvoo, että suomalaiset mediat toimivat eettisesti.
- JSN:ään kuuluvat lähes kaikki suomalaiset lehdet sekä tv- ja radiokanavat. Siihen kuuluminen on vapaaehtoista.
- Kaikki JSN:ään kuuluvat mediat ovat sitoutuneet noudattamaan Journalistin ohjeita. Ne ovat kiteytys toimitusten eettisistä pelisäännöistä.
- Journalistin ohjeissa linjataan muun muassa, että median on tehtävä ratkaisut journalistin perustein, pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen ja kunnioitettava jokaisen ihmisarvoa.
- JSN käsittelee kansalaisten tekemiä kanteluita hyvän journalistisen tavan rikkomisesta. Se antaa medialle joko langettavan tai vapauttavan päätöksen. Jos päätös on langettava, median on julkaistava se.

Lisätietoja: www.jsn.fi

JSN:n periaatelausuma

- Julkisen sanan neuvoston (JSN) periaatelausuma (2014) käsittelee lasten ja alaikäisten esiintymistä journalistisessa mediassa.
- Periaatelausuma korostaa lasten ja nuorten sananvapautta. Sen mukaan lasten ja nuorten asioista kertominen on olennainen osa toimitusten työtä, ja heillä on myös oikeus tulla kuulluksi mediassa.
- Lausuma rohkaisee yhteistyöhön. Journalistisen median kanssa on turvallista toimia, koska ne toimivat eettisesti ja alan eettiset ohjeet velvoittavat toimittajia. Lausuma korostaa myös lasten erityistä oikeutta yksityiselämän suojaan.
- Neuvoston mukaan tiedotusvälineiden on tarvittaessa varmistettava, että 7–14-vuotiaiden haastatteluun ja kuvaamiseen on lupa huoltajalta.
- Lausuma kehottaa toimituksia laatimaan myös omat lapsia ja nuoria koskevat ohjeet.
- Lausumaan voi tutustua JSN:n sivuilla: [Periaatelausuma lasten ja alaikäisten esiintymisestä mediassa](#)

TEEMA 1:

Lasten ja nuorten ääni kuuluviin

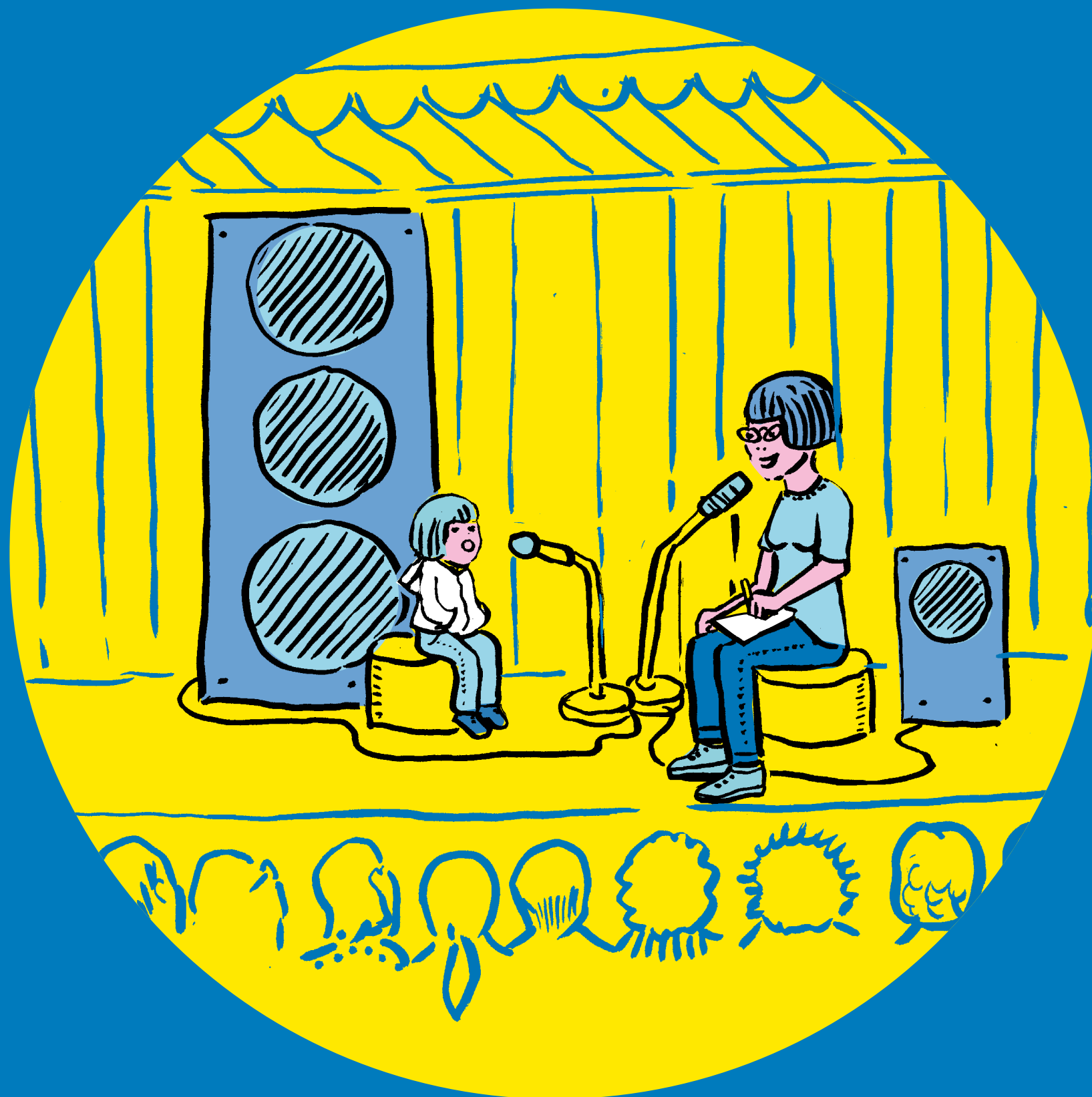
On tärkeää, että lasten ja nuorten ääni kuuluu mediassa – ja että se kuuluu moninaisesti. Jos lapset ja nuoret eivät pääse riittävästi esiin mediassa, kokonaisen ikäluokan näkemykset voivat jäädä pimentoon.

”Emme ole pelkästään suojelemassa, vaan meidän pitää olla myös mahdollistamassa lasten ja nuorten sananvapauden toteutumista.”

EERO HYVÖNEN, Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja

”En koe, että edustan kollektiivisesti kaikkia nuoria. Jos Sanna Marin sanoo jotain, ei sen ajatella edustavan kaikkien suomalaisten aikuisten mielipidettä.”

MATIAS MÄKIRANTA, Suomen Nuorisovaltuustojen Liiton puheenjohtaja

Sananvapaus kuuluu kaikenikäisille!

Lapsilla ja nuorilla on oikeus kertoa mielipiteensä ja päästä esille mediassa. Aikuisten tehtävä on mahdollistaa ääneen pääsy.

JOS NUORET EIVÄT OLE riittävästi esillä mediassa, eivät ihmiset tiedä, mitä mieltä kokonaiset ikäluokat ovat. Tästä yksinkertaisesta syystä Suomen Nuorisovaltuus-tojen Liiton puheenjohtaja **Matias Mäkiranta** pitää ongelmana sitä, että perinteisessä mediassa pääsevät edelleen ääneen enimmäkseen aikuiset.

”Lapset ja nuoret ovat osa yhteiskuntaa kuten kaikki muutkin”, hän kiteyttää.

Kyse on sananvapaudesta. *Lapsen oikeuksien julistuk-sen* mukaan lapsella on oikeus sanoa vapaasti mielipi-teensä. Toisaalta myös aikuisilla on oikeus kuulla, mitä lapset ja nuoret haluavat sanoa. Oman mielipiteen kertominen on myös keino kasvaa yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Tähän työhön tarvitaan toimitusten lisäksi kouluja ja vanhempia.

Julkaisua harkitaan tarkkaan

Journalistin ohjeisiin sitoutuneet tiedostusvälineet harkitsevat aina tapauskohtaisesti, onko periaattees-sa julkinen asia julkaistavissa. Alaikäisten ja nuorten ihmisten kohdalla asiaa harkitaan vielä tarkemmin. Harkintaan vaikuttaa haastateltavan ikä sekä jutun aihe.

Yksilöllinen harkinta on välttämätöntä myös Mäki-rannan mielestä. On eri asia haastatella nuorisoval-tuustossa ja kunnallispolitiikassa aktiivisesti toimi-vaa 13-vuotiaa kuin sellaista, jolla ei ole vastaavaa kokemusta julkisesta toiminnasta. Silti hän painottaa nimenomaan sananvapautta:

”Kaikkein tärkeintä on, että nuori saa sanoa sen mitä haluaa. Suojelu ei saa estää sitä.”

Mäkiranta peräänkuuluttaa yhteistä vastuuta kyllin turvallisesta keskusteluilmapiiristä. Aikuisten esi-merkiksi ilmastoaktivisteihin kohdistama vihapuhe on ongelma, ei se, että nuorilla on mielipide heidän tulevaisuuteensa vaikuttavista asioista.

Myös *Julkisen sanan neuvoston* (JSN) puheenjohtaja **Eero Hyvönen** korostaa sananvapauden merkitystä. Jos toimitusten oma itsesääntely alkaa kallistua *JSN:n alaikäisten mediaesiintymistä ohjeistavaa periaa-telausumaa* (ks. s. 9) tiukempaan suuntaan, täytyy perusteita Hyvösen mukaan harkita tarkkaan.

”Jos pelätään liian paljon muun yhteiskunnan reaktio-ta, se saattaa loukata lasten ja nuorten sananvapautta”, Hyvönen sanoo.

Sananvapaus pitää mahdollistaa

Jotta lapset ja nuoret voivat paremmin osallistua yhteiskuntaan, täytyy vanhempien ja koulujen suh-tautua julkisuuteen myönteisesti. Hyvönen kertoo, että lupakäytännöt vaikeuttavat jo nyt haastateltavien löytymistä. Erityisesti nopeissa uutistilanteissa lapset saattavat helposti jäädä haastattelelta.

Samaa sanoo *Loimaan Lehden* päätoimittaja **Kati Uu-sitalo**: lasten esiin pääsyä vaikeuttaa paljon, jos lupia pitää pyytää moneen kertaan.

”Emme ole pelkästään suojelemassa, vaan meidän pitää olla myös mahdollistamassa las-ten ja nuorten sananvapauden toteutumista”, Hyvönen sanoo.

Sananvapauden takia toimitukset ovat tiuk-koja esimerkiksi siitä, että lapset saavat itse päättää, mitä haastatteluissa sanovat. *Helsin-gin Sanomien Lasten uutisten* tuottaja **Fanny Fröman** antaa teoreettisen esimerkin tilan-teista, joita toimituksissa täytyy miettiä.

”Jos vanhemmat pystyisivät jälkikäteen sen-suroimaan lastensa sanomisista, se olisi ongel-ma”, Fröman sanoo, mutta huomauttaa, ettei ole itse tällaiseen tilanteeseen joutunut.

Nuorikin on asiantuntija!

Myös medioilla on paljon parannettavaa lasten kuulemisessa. Usein esimerkiksi kouluihin tai opiskeluun liittyvistä asioista puhutaan ilman nuoria. *Ilkka-Pohjalaisen* koululinkki-toimittaja **Hanna Hietikko** tote-aa sen kielivän siitä, kenen asiantuntemuksel-la ajatellaan olevan väliä.

”Todenmukaista kuvaa maailmasta antaa, että myös lasten ja nuorten kuvia, haastatteluita, mielipiteitä ja heille tärkeitä uutisia on esillä”, Hietikko sanoo.

Sananvapauden ja oikeuksien toteutumista ei ole se, että ääneen pääsevät vain tietynlaiset, monessa asiassa aktiiviset, nuoret. Mäkiran-nan mukaan se, miten nuoria valikoidaan mediaan on pahimmillaan jopa kyseenalaista.

”Kun aikuisista etsitään asiantuntijaa haastat-teluun pohditaan, kuka on paras asiantuntija. Kun valitaan nuorta, ajatellaan joskus, että otetaan nyt joku, ei sillä nyt ole niin väliä”, Mäkiranta sanoo.

Hänen mukaansa laajempi näkökulma ja nuorten mielipiteiden moninaisuus jää usein perinteisessä mediassa katveeseen. Asiaa ei auta se, jos yksittäisen ihmisen mielipiteestä kirjoitetaan kaikkien nuorten kantana.

”En koe, että edustan kollektiivisesti kaikkia nuoria. Jos Sanna Marin sanoo jotain, ei sen ajatella edustavan kaikkien suomalaisten aikuisten mielipidettä.”

Teksti: Mari Uusivirta

Pojatkin voivat tanssia

13-vuotias Vilho Erävesi antoi Aamulehdelle haastattelun tanssiharrastuksestaan. Jutun koko yllätti – hyvällä tavalla.

Millaista haastateltavana oleminen oli?

Tuntui kuin olisi terkkarilla, joka ottaa tietoja ylös, mutta muuten aika helppoa. Tuli voittajatunne, kun se oli tehty. Ei hirveästi jännittänyt, mutta vastauksia kannattaa käydä [läpi] päässä ennen haastattelua.

Miten haastattelu eteni?

Aluksi he soittivat vanhemmilleni. Vanhemmat kysivät, että voiko haastatella. Vastasin joo, ja sitten sovittiin haastattelu-aika. Haastattelussa kysyttiin kysymykset, annoin vastaukset, he kirjasivat ne ylös ja sitten mitä ikinä tekivätkään niillä vastauksilla.

Mitä mieltä olit valmiista jutusta?

Hyvin oli mennyt, oli oikeat vastaukset ja jutusta tuli aika iso. Koko yllätti, mutta siitä tuli aika hyvä fiilis. Onhan iso juttu nyt parempi kuin pieni.

Onko jutusta tullut palautetta?

Positiivista suurimmaksi osaksi opettajilta, kavereilta ja tosi paljon Instagramissa.

Äitisi kertoi, että hän sai jutun jälkeen tuntemattomilta satapäin viestejä Facebookissa. Miltä tuntui saada niin paljon palautetta?

Hyvältähän se tuntuu, kun muut kehuvat.

Puhuitteko toimittajan kanssa etukäteen, että palautetta voi tulla?

Ei, mutta olen siihen tottunut.

Tuntuiko, että sait sanottua haastattelussa ne asiat, jotka halusitkin?

Joo.

Mikä toimittajan toiminnassa auttoi sinua sanomaan sanottavasi?

Hän oli aika iloinen ja hyväksyväinen. Hän sanoi heti, että hieno juttu, ja tsemppasi.

Mikä oli sinulle erityisen tärkeää sanoa haastattelussa?

Että pojat tanssivat myös. Monet luokittelevat tanssin tyttöjen lajiksi, koska tyttötanssijoita on enemmän kuin poikatanssijoita. Monesti poikatanssijoita kiusataan siitä, että he ovat tyttömäisiä. Mutta minä en ole sellainen. En kuuntele, mitä he sanovat, ja olen ihan oma itseni.

Millaisia vinkkejä antaisit lapsille ja nuorille, jotka harkitsevat haastattelun antamista?

Rohkeasti vaan, jos haluat, että muut saavat tietää jonkun toiveesi. Esitä omaa itseäsi.

Onko sinusta tärkeää, että lapsia haastatellaan mediassa?

On se tärkeää. On aika paljon kiinnostavampaa [lukea lapsista kertovia juttuja] kuin ihmisistä, jotka ovat jo monta kymmentä vuotta tehneet tiettyä juttua ja joista ihmiset tietävät jo paljon. Uudet naamat kiinnostavat.

Teksti: Mari Uusivirta

Näin haastattelet hyvin lapsia ja nuoria

Toimittajat kertovat parhaat vinkkinsä siihen, miten nuoria haastateltavia kohdataan kunnioittavasti ja reilusti sekä miten hyvä juttu syntyy.

Kysy avoimia kysymyksiä

”Kannattaa pyytää kuvailemaan, ’miltä se tuntui’ ja ’miten se meni’. Usein mielipiteitä tulee sinne väliin, kun lapsi referoi kokemustaan.”

Fanny Fröman, Lasten uutiset

Kysy samaa asiaa eri sanoin

”Ei haittaa kysyä samaa kysymystä uudestaan ja eri tavalla muotoiltuna. Olisi tärkeää päästä puhumaan samasta asiasta.”

Hanna Hietikko, Ilkka-Pohjalainen

Ole ennakkoluuloton!

”Älä kysy valmista ennakkokäsitystä vaan kysymyksiä, joihin ei voi vastata pelkästään joo tai ei. Anna ennakkoluulottomasti mahdollisuus puhua.”

Kati Uusitalo, Loimaan Lehti

Kuuntele loppuun asti

”Kannattaa ottaa ihan tosissaan se, mitä on tulossa, eikä yrittää ohjailla tai olla tyytymätön vastauksiin.”

Hanna Hietikko, Ilkka-Pohjalainen

Lämmitele helpoilla kysymyksillä

”Joskus joutuu kysymään vähän enemmän, mutta kun haastateltavat pääsevät vauhtiin, voi tulla fiksua vastauksia.”

Fanny Fröman, Lasten uutiset

Mieti, mitä sanoja käytät

”Miltä ’oppivelvollisuuden pidentäminen’ kuulostaa ihmisestä, joka sitten on pidempään oppivelvollinen? Saman asian voi kysyä helpommin. Millainen käsitys on siitä, että koulu jatkuu pidempään, miten sen koet?”

Hanna Hietikko, Ilkka-Pohjalainen

Haastattele yksi kerrallaan

”Kun haastateltavat ovat vähän erillään eivätkä kuule, mitä toiset sanovat, tulee monipuolisia vastauksia.”

Fanny Fröman, Lasten uutiset

Katso asiaa samalta tasolta

”Kannattaa istua saman pöydän ääreen, ei jutella ylhäältä. Niin että jutellaan samalla tasolla ja katsotaan, miltä aihe tai ilmiö täältä päin näyttää.”

Hanna Hietikko, Ilkka-Pohjalainen

Älä aseta kohtuuttomaan asemaan

”Ei pidä olettaa, että lapsi pystyisi arvioimaan kouluverkkokokonaisuutta. Häneltä voi kysyä filistä, mitä hyvää siinä on tai mikä mahdollisesti pelottaa isommassa tai kaukaisemmassa koulussa.”

Antti Kokkonen, Lapin Kansan

Tarkastele koko haastattelua!

”Jos lapsi on jotain mieltä, mutta sanoo yhden asian vähän eri tavalla ja toimittaja poimii juttuun vain sen, se onkin yhtäkkiä ihan eri mielipide.”

Fanny Fröman, Lasten uutiset

Älä käsittele nuoria yhtenä joukkona

”Nuorilla on monenlaisia mielipiteitä yhtä lailla kuin kaikilla muillakin ikäluokilla.”

Matias Mäkiranta, Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto

Kuuntele myös hiljaisempia

”Taustalla olevalta voi saada paremmat kommentit kuin siltä, joka tulee ensimmäisenä selittämään.”

Kati Uusitalo, Loimaan Lehti

Teksti: Mari Uusivirta

TEEMA 2: Koulut ja media yhteistyössä

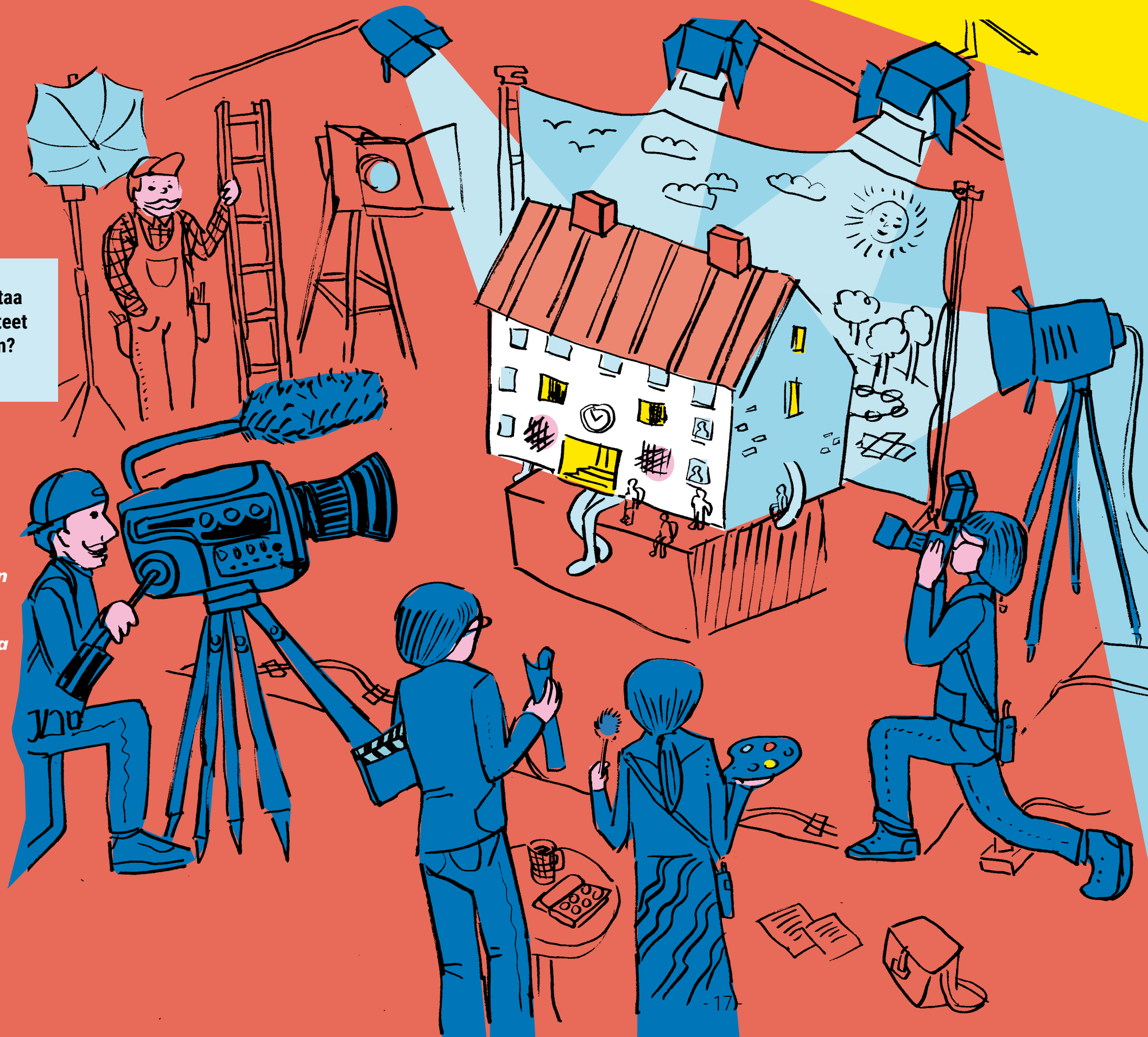
Koulut ovat medialle tärkeä ja vastuullinen väylä tavoittaa haastateltavaksi lapsia ja nuoria. Mitä haastattelutilanteet vaativat koululta? Entä mitä ne voivat antaa opetukseen? Millaisia toiveita koululla on medialle?

”Opettaja osaa auttaa haastattelutilanteessa. Hän tietää, jos joku on ujompi ja tarvitsee ylimääräistä tukea.”

FANNY FRÖMAN, Helsingin Sanomien Lasten uutisten tuottaja

”Toimittajalta vaaditaan ennakointia. Opettajan työssä ei välttämättä aamupäivällä pysty soittamaan viittä ihmistä läpi, jos on jätetty iltapäiväksi haastattelupyyntö, vaikka joustavia ollaankin.”

SAANA KAITARANTA, Kaisaniemen ala-asteen apulaisrehtori

Koulut ovat medialle ylivoimaisen tärkeä kumppani

Toimitukset tarvitsevat vastuullisia reittejä tavoittaa lapsia ja nuoria. Koulu on usein paras väylä.

IHAN ENSIMMÄISENÄ koulut, sitten harrastukset, toimittajien omat verkostot ja tapahtumat, joissa lapset ovat aikuisten kanssa. Näistä paikoista toimittajat useimmiten hankkivat nuoret haastateltavat.

”Yleensä ilmoitan etukäteen opettajalle tai rehtorille tulevani paikalle ihan jo sen takia, että tiedän, milloin on järkevää tulla”, *Loimaan Lehden* päätoimittaja **Kati Uusitalo** kuvailee.

Toimittajan toiveet ja tarpeet riippuvat jutusta. Joskus toimittajat haluavat kohdata oppilaita ja opiskelijoita vapaasti esimerkiksi välitunnilla, toisinaan he tarvitsevat tietyn määrän tietyn ikäisiä haastateltavia.

Toimittajat näkevät koulujen avussa paljon hyviä puolia: opettajat löytävät juuri oikean ikäiset haasta-

teltavat, kouluilla on ammattitaitoa hoitaa kuvaus- ja haastatteluluvat ja toisinaan opettaja on jopa saattanut herätellä keskustelua jutun aiheesta etukäteen.

”Opettaja osaa auttaa siinä haastattelutilanteessa. Hän tietää, jos joku on ujompi ja tarvitsee ylimääräistä tukea”, *Helsingin Sanomien* Lasten uutisten tuottaja **Fanny Fröman** sanoo.

Päätösvalta on toimituksella

Vaikka kyse on toimivasta yhteistyöstä, toimittajan pitää huolehtia, ettei opettaja tai koulun edustaja ohjaile liikaa haastattelutilannetta. Toimittajat voivat haluta pyytää haastateltavaksi myös muita kuin ennakoon valittuja oppilaita. Usein he haluavat varmistaa, että äänen pääsee erilaisia mielipiteitä ja kaikenlaisia nuoria.

Uutispäällikkö **Katariina Paajaste** kertoo, että *Ilkka-Pohjalainen* haluaa etsiä etenkin yläkouluikäisiä ja vanhempia haastateltavia monenlaisia reittejä. Toimittajien pitää huolehtia siitä, että haastateltavat valitaan journalistisin kriteerein, ei vaikkapa koulun henkilökunnan parhaaksi näkemien perustein, kuten sanavalmiuden perusteella.

Esimerkiksi kun lehden toimittajat ovat halunneet haastatella abeja ylioppilaskirjoituksiin valmistautumisesta, on haastateltavia pyritty tavoittamaan muualtakin kuin kouluista.

”Jotta löytyisi kaikenlaisia opiskelijoita, eikä vain niitä menestyneimpiä, joita koulut ehkä haluaisivat nostaa esille”, Paajaste sanoo.

Medialla on selkeät pelisäännöt

Julkiseen sanan neuvostoon kuuluvat tiedotusvälineet noudattavat *Journalistin ohjeita*, minkä lisäksi haastatellut toimittajat kertovat, että vanhempien päätöksiä kunnioitetaan. Etenkin päiväkotij- ja alakouluikäisten kanssa luvista ollaan tarkkoina. Yläkouluikäisten ja

vanhempien kohdalla asiaa pohditaan tilanteen ja aiheen mukaan.

”Jos nuori yläkoululainen haluaa kertoa muotijutussa, että käytän huppareita sen ja sen syyn takia, se on eri asia kuin jos haastattelisin häntä koulukiusaamisesta”, Uusitalo kertoo.

Haastateltuja toimittajia huolestuttaa trendi siitä, että lupakäytännöt ajavat lasten sananvapauden ohitse. Riskinä on, että kiireisessä uutistyyssä lapsia ja nuoria ei haastatella ollenkaan tai valitaan ainoastaan heidät, keiden luvat ovat helposti saatavilla.

Uusitalo toivoo, että koulut tiedottavat lupia pyytäessään vanhempia tarkemmin siitä, millaiseen tarkoitukseen lupia käytetään. Rajoittamisen sijaan haastatellut toimittajat kehottavat miettimään, mitä hyvää haastateltavaksi pääsyssä on.

”Medialla on hyvät ja selkeät pelisäännöt lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Itsesääntely ja jälkikäteinen valvonta pitävät huolen siitä, että journalistit kunnioittavat pelisääntöjä”, Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja **Eero Hyvönen** sanoo.

Toimittajan vierailu on mediakasvatusta

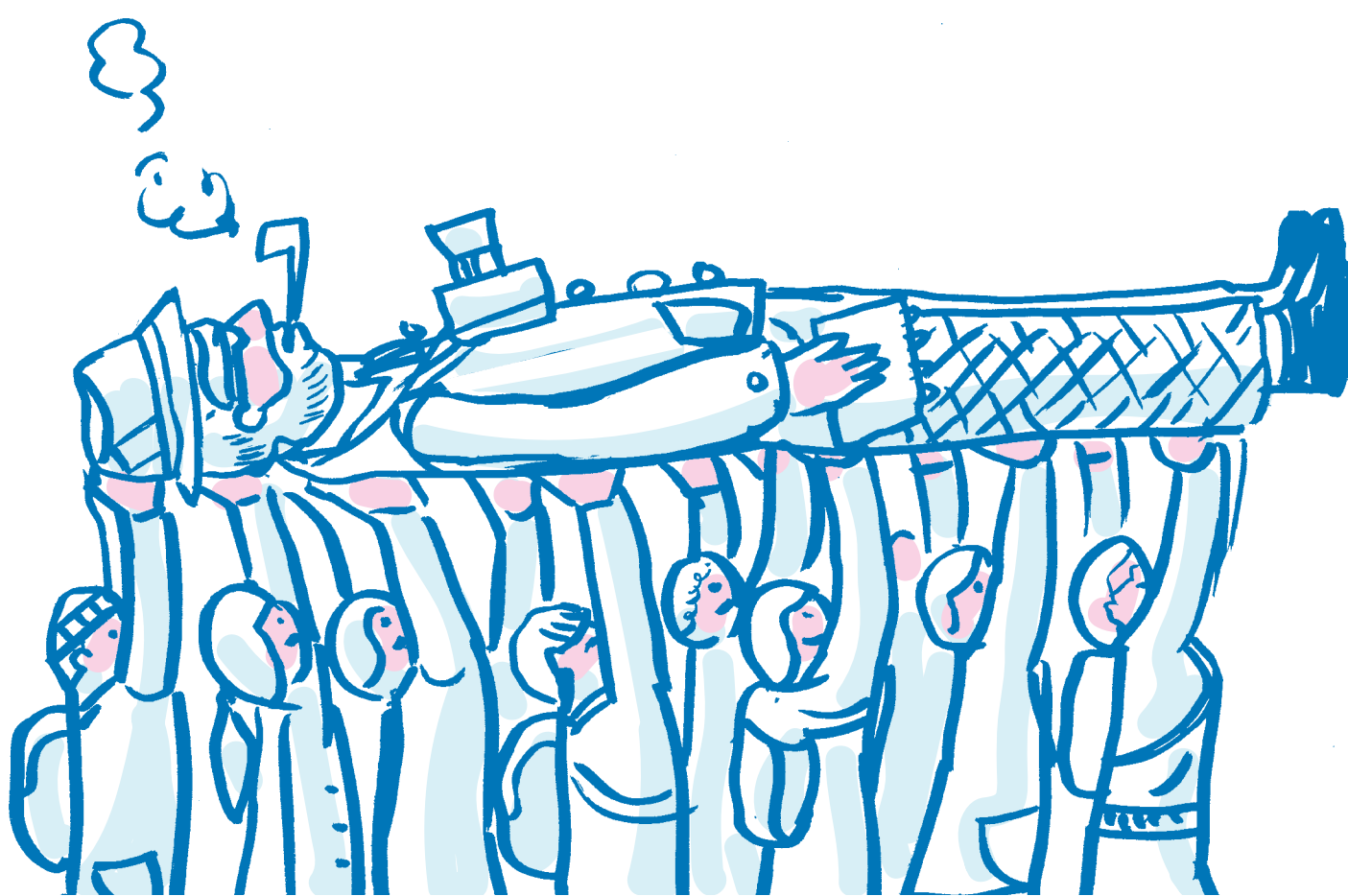
Toimittajan vierailuista kouluilla on hyötyä myös opetukselle. Tavallinen haastattelutilanne on aito kurkistus median toimintaan.

”Se, että tulemme käymään, on opettajien mielestä tosi tervetullutta, koska [vierailusta] saa luontevasti medialukutaitoa koulutyöhön”, Fröman kertoo.

Toimittajat ajattelevat, että koululaisten kasvattaminen aktiivisiksi kansalaisiksi on myös heidän tehtävänsä.

”Haluaisin, että meiltä lähtisi maailmalle sellaisia nuoria ihmisiä, jotka uskaltavat kertoa oman mielipiteensä ja pystyvät tulemaan toimeen erilaisten mielipiteiden kanssa”, Uusitalo sanoo.

Teksti: Mari Uusivirta

Tervetuloa koululle toimittajat!

Kaisaniemen ala-asteen apulaisrehtori Saana Kaitarannan luokkaa on haastateltu kaksi kertaa. Oppilaat olivat haastatteluista innoissaan ja tunsivat olonsa tärkeäksi.

Millaisia haastattelutilanteet ovat olleet?

Kerran luokkani pääsi kertomaan *Lasten uutisten* joulukalenteriin vitsejä. Voi sitä odotuksen riemua, kun odotettiin perjantain lähetystä ja vielä sitä, milloin tulee tutun ihmisen vitsipläjäys. Toisella kerralla samaa luokkaa haastateltiin rahankäytöstä. Kokemukset olivat myönteisiä. Muistaisin, että kummallakaan kerralla toimittajalla ei ollut kiire, mutta huomenna oltiin tulossa. Ei se mitään, me koululla olemme joustavia ja osaamme elää hetkessä.

Millaiset käytännöt koulussanne on haastattelutilanteisiin?

Sähköisessä reissuvihossa, Wilmassa kysytään erilaisia kuvauslupia. Yksi niistä on, saako oppilaan valokuvan ja ehkä nimen julkaista tiedotusvälineessä.

Ainakin toisen jutun kanssa oli sen verran pelivaraa, että otin etukäteen yhteyttä vanhempiin, jotta tilanne ei tule lapselle yllätyksenä. Se on mielestäni hyvä käytäntö. Edes yleensä rennosti asioihin suhtautuvat oppilaat eivät välttämättä ole omia itsejään, kun kamera pyörii. Vähäisen kokemuksen mukaan vanhemmat ovat suhtautuneet myönteisesti.

Miksi on tärkeää, että lapsia ja nuoria haastatellaan?

He ovat asiantuntijaosajia. On tärkeää, että nuorten ja lasten ääni tulee kuuluville, ja he näkyvät mediassa. Se antaa myös toisenlaista näkökulmaa juttuihin.

Miten tavoitettaisiin mahdollisimman monipuolisesti lapsia ja nuoria?

Kouluilla on siinä vastuuta. Kun toimittaja tekee haastattelupyynnön, kannattaa avata, että haluaa kuulla mahdollisimman erilaisia ääniä. Koulun sisältä saattaa löytyäkin hyvin moniääninen porukka. Auttaa, jos toimittaja osaa ajatella, missä jutun fokus on: haluaako eri ikäisiä, joilta kysytään sama kysymys, vai tietyn ikäisiä, joita aihepiiri ehkä jo koskettaa.

Mitä oppilaiden haastatteleminen vaatii opettajalta?

Ihan arkisesti ajateltuna pitää löytää joku melko rauhallinen soppi, missä haastattelun voi tehdä.

Haastattelulle pitäisi löytää aika oppituntien sisältä, ettei kukaan joutuisi jäämään päivän jälkeen eikä työjärjestystä jouduta muuttamaan. Jos toivotaan, että opettaja on paikalla, täytyy muun luokan kanssa sopia itseohjautuvaa työtä. Joskus se ei ole mahdollista ja täytyy sanoa kiitos ei tällä kertaa, mutta saa soittaa seuraavalla kerralla, kun haluaa kuulla asiantuntijakommentin kouluasioista.

Oppilaista on ihan hirveän kivaa löytää itsensä nettilehdestä tai Lasten uutisista. Jos haastattelu tulee vielä painettuun lehteen, onhan se tosi herkullista. Varmasti kopio tapetoidaan luokan seinälle!

Mitä hyvää opetuksen kannalta on siinä, että oppilaita haastatellaan?

On kauhean mielenkiintoista, kun jonkun muun ammatin harjoittajat tulevat meidän työpaikalle. Ne ovat myös vuorovaikutustilanteita. Yhteiskuntaoppiin liittyvät sananvapaus ja lasten oikeus vaikuttaa, ja onhan se vahva viesti siitä, että oppilas edustaa haastattelussa itseään ja samalla tämän ikäisten joukkoa tältä alueelta. Medialukutaitoon liittyy, onko jutussa kaikki kuten sanotaan. Toki näissä haastatteluissa asiat on julkaistu niin kuin on kerrottukin.

Mitä sanoisit muille opettajille, jotka miettivät vastausta toimittajan yhteydenottoon?

Uskoisin, että me opettajat olemme sisäistäneet luvan pyytämisen. Se on tärkeää varmistaa, koska oppilasta voi ajatella juttuun mukaan vain huoltajan suostumuksella. Toimittajalta se vaatii ennakointia. Vaikka joustavia olemmekin, opettajan työssä ei välttämättä aamupäivällä pysty soittelemaan viittä ihmistä läpi, jos on jätetty iltapäiväksi haastattelupyyntö.

Suosittelko vastaamaan myöntävästi haastattelupyyntöön?

Ilman muuta! Se on hyvä syy ottaa mediakasvatusta arkeen mukaan – myös silloin, kun pyyntö ei juuri osu siihen, kun äidinkielessä kirjoitamme tai videoimme uutisen. Lisäksi se on varmasti mielenkiintoinen kokemus.

Mitä toivot toimittajalta?

Kaikki toimittajat tai kuvaajat ovat kertoneet keitä ovat ja mistä tulevat. He ovat myös tietäneet tulevansa oppilaan työpaikalle. On kerrottu, mitä on toivottu, ja toiveet on ollut mahdollista toteuttaa.

Normaalit arkiset kohtaussäännöt pätevät kouluunkin. Se on hyvä muistaa, että ryhmässä on pääsääntöisesti yksi aikuinen ja kolmekymmentä lasta. Opettaja ei välttämättä pääse irtautumaan, jos hirveästi tarvitaan apua. Sen sijaan riemumielin löytyy oppilaita, jotka voivat tulla auttamaan vaikkapa raskaan kuvauskaluston kanssa.

Terveisiä toimituksiin?

Tervetuloa! Muistakaa pitää nuoret ja lapset mukana uutisoinnissa ja nostaa heidän asioitaan muutenkin kuin kerran vuodessa nuorisovaalien aikaan. Uskon, että niin kasvatetaan tulevaisuuden lukijoita.

Teksti: Mari Uusivirta

Koulut, muistakaa nämä

- Lue [Journalistin ohjeet](#) ja ota selvää suomalaisen median eettisistä periaatteista.
- Muista, että [Julkisen sanan neuvostoon](#) kuuluvat tiedotusvälineet ovat sitoutuneet noudattamaan periaatteita ja he ottavat lasten oikeudet vakavasti.
- Tutustu! Paikallisen median toimittajia voi pyytää paitsi kouluvierailuille myös opettajien kokouksiin tai vanhempainiltoihin.
- Haastatteluiden antaminen on tärkeää lasten ja nuorten sananvapaudelle sekä mahtava tilaisuus harjoitella kansalaistaitoja, kuten mielipiteiden muodostamista ja perustelemista.
- Kun pyydät vanhemmilta lupaa kuvaamiseen tai haastatteluihin, kerro heille mihin tarkoitukseen se on. Vanhempainilloissa voi kertoa, miksi on tärkeää, että lapsia voidaan haastatella ja kuvata.
- Ota mediat mukaan kasvattamaan lapsia! Toimittajan vierailu on usein erinomainen mahdollisuus oppia.

Teksti: Mari Uusivirta

Koulut päättävät itse lupakäytännöistä

Opetushallitus neuvoo toimimaan JSN:n ohjeistuksen mukaisesti, sanoo oikeudellisista asioista vastaava johtaja Matti Lahtinen.

OPETUSHALLITUKSELLA EI OLE valtakunnallista ohjeistusta siitä, kuinka koulujen tulisi toimia median kanssa. Asia on koulujen harkittavissa.

”Koulu on osa yhteiskuntaa ja [Opetushallitus] suhtautuu julkiseen sanaan lähtökohtaisesti myönteisesti, avoimuuden hengessä”, johtaja **Matti Lahtinen** sanoo.

Jos kouluista tai kodeista pyydetään neuvoa, Opetushallitus ohjeistaa kouluja toimimaan sen mukaan, mitä sanotaan *Journalistin ohjeissa* ja Julkisen Sanan Neuvoston erikseen tekemässä *periaatelausumassa* lasten ja alaikäisten esiintymisestä mediassa.

Yleensä koulut Lahtisen mukaan toivovat yhteydenottoa etukäteen, jotta toimittajan vierailulle löytyy sopiva ajankohta. Näin ei esimerkiksi häiritä koetilanteita.

JSN:n ohjeistuksen mukaan 7–14-vuotiaita haastatellessa tulisi olla lupa huoltajalta lukuun ottamatta julkisia tilaisuuksia ja tilanteita.

”Opetus koulussa on julkista. Monet koulut ovat ottaneet käytännön, että pyytävät varmuuden vuoksi huoltajan suostumuksen”, Lahtinen kertoo.

Suomessa on 2300 peruskoulua, joten Lahtisen mukaan myös erilaisia käytäntöjä on paljon. Usein lukuvuoden aluksi huoltajilta pyydetään lupia esimerkiksi koulun omaan käyttöön otettaviin kuviin. Lahtinen arvelee kuitenkin yleisempää olevan, että median haastatteluihin lupia pyydetään tapauskohtaisesti sen jälkeen, kun toimittaja on ollut yhteydessä kouluun. Vaikka lupaa ei varsinaisesti tarvittaisi, kotiväkeä usein informoidaan toimittajan tulevasta vierailusta.

Vaikka koulu ja huoltaja antavat luvan, päätöksen haastattelusta tekee aina lapsi.

”Kaiken ikäisten lasten omalla mielipiteellä on merkitystä”, Lahtinen sanoo.

Teksti: Mari Uusivirta

Oppilaiden haastattelu tukee koulutyötä

Tampereen Normaalikoulun johtava rehtori Vesa Toivonen kertoo, että nuorten ääneen pääsy on koulujen tavoitteiden mukaista. ”Norssissa” toimivat niin ala- ja yläkoulu kuin lukio.

Millaiset käytännöt koulussanne on haastattelutilanteisiin?

Riippuu aiheesta, teemasta, ajankohdasta ja lehdestä. Periaatteessa suhtautuminen on myönteinen. Vanhemmilta kysytään lukuvuosittain niin sanottu julkaisulupa, eli saako oppilaiden teoksia julkaista, varsinkin pedagogisiin tarkoituksiin. Ellei median jutussa yhdistetä nimeä ja kuvaa eikä oppilaalla ole kieltoa julkaisusta, voi artikkelin tai kuvan julkaista. Joskus esimerkiksi koulun tapahtumista tehdään juttuja, jolloin tarvittaessa kysellään vielä spesiaalisti huoltajilta lupaa. Lukiolaiset ovat osin täysi-ikäisiä ja he päättävät itse. Jos oppilas on alaikäinen, asia varmistetaan.

Mitä toivot toimittajilta, kun he ottavat yhteyttä?

Rehellisyyttä, suoruutta ja tilanteen huomioimista.

Mitä toimittajien olisi hyvä ymmärtää koulumaailmasta, kun he etsivät nuoria haastateltavia?

Ensin otetaan koulun johtoon yhteyttä ja kysytään, sopiiko tämän aiheen tiimoilta tulla, millaiset käytännöt ovat, keneen otetaan seuraavaksi yhteyttä. Sellaista en ole kokenutkaan, että koululle olisi vain tultu ja alettu yhtäkkiä haastattelemaan. En halua estää tai rajoittaa, vaan varmistaa, että käytännöt tulevat puolin ja toisin tutuiksi ja löydetään sopivat henkilöt. Siitä eteenpäin en välttämättä ole mukana ollenkaan.

Millaisia onnistuneita kokemuksia koulullanne on yhteistyöstä median kanssa?

Olemme usein ajoittaneet jutuntekoa esimerkiksi erikoisluokista hetkeen, jolloin olemme hakeneet uusia opiskelijoita ja halunneet lisätä tietoisuutta. Tällaisia hyviä kokemuksia on lukuisia, että koulun näkökulmaa ja tietoa toiminnasta on haluttu julkisuuteen.

Millaisia kokemuksia on tilanteista, kun toimittaja on lähestynyt pyynnöllä haastatella oppilaita?

Toimittajista ei ole pahaa sanottavaa, he osaavat työnsä, heillä on tilannetajua ja vuorovaikutustaitoa. Saattaa kuitenkin olla, että lehdistön omasta aloitteesta tullaan koululle vain raflaavissa merkeissä. Usein mediaa alkaa kiinnostaa vasta, jos asialla on jo uutisarvoa, eivätkä ne aina välttämättä ole positiivisia tapauksia.

Mitä hyvää opetuksen kannalta on siinä, että toimittaja tekee koululla juttua?

Mediakasvatus on keskeinen osa opetussuunnitelmaa ja koulutyötä. [Haastattelu] Tuo tietoisuutta ja voi lisätä kiinnostusta mediaan, kun lehteä luetaan ja seurataan. Se on myönteinen asia.

Miksi on tärkeää, että lapsia ja nuoria haastatellaan mediassa?

Kaikille, koko yhteiskunnalle ja eri ikäryhmille on tärkeää, että myös nuorten ääntä saadaan kuuluville. Se on sinänsä jo arvokasta. Koulun toiminnassa ylipäättään tuomme koululaisia esille, kartoitamme mielipiteitä ja kannustamme osallistumiseen. Media ja tämän tyyppinen toiminta edesauttavat sitä, mitä teemme koulussa muutenkin.

Teksti: Mari Uusivirta

TEEMA 3: Vastuullista journalismia

Tässä osiossa puhutaan vastuullisen median käytännöistä ja toimintaperiaatteista. Journalistin ohjeisiin sitoutuneilla medioilla on tarkat periaatteet lasten ja nuorten haastattelemiseen.

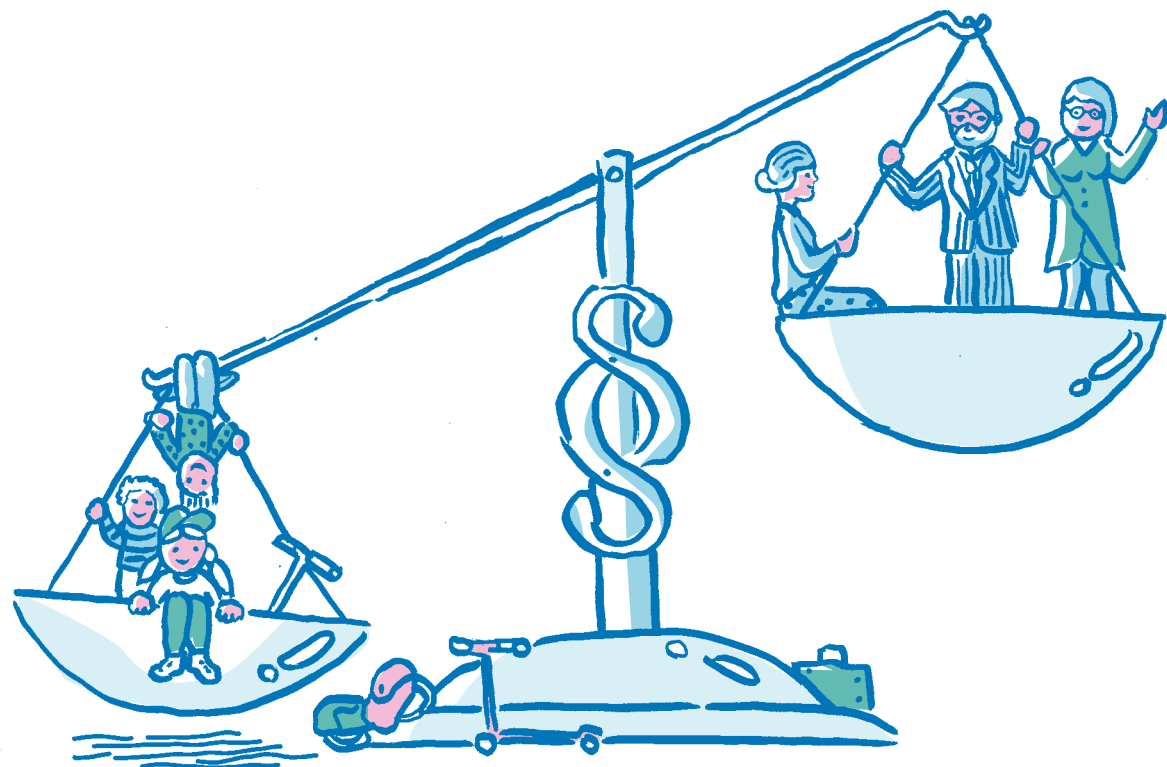
”Ihmisen dna:ssa ei ole tietoa siitä, miten media toimii.”

Kati Uusitalo, Loimaan Lehden päätoimittaja

”Medialla on hyvät ja selkeät pelisäännöt lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Itsesäätely ja jälkikäteinen valvonta pitävät huolen siitä, että journalistit kunnioittavat pelisääntöjä.”

EERO HYVÖNEN, Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja

Vastuullisen median käytäntöjä

Journalistin ohjeisiin sitoutuneilla medioilla on tiukat periaatteet lasten ja nuorten haastattelemiseen.

JULKISEN SANAN NEUVOSTO ohjeistaa jäseniään erityisellä periaatelausumalla lasten ja nuorten esiintymisestä mediassa. Se korostaa yhtäältä lasten oikeutta kertoa mielipiteensä ja toisaalta varovaisuutta ja suojelemista.

”Yksityisyydensuoja ja sananvapaus ovat aika usein ristiriidassa ja joudumme koko ajan tekemään tulkintaa siitä. Lasten ja nuorten kanssa vedetään paljon tiukempaa linjaa”, *Lapin Kansan* päätoimittaja **Antti Kokkonen** kertoo.

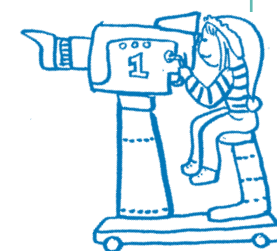
Kokkonen korostaa, että lehdissä tiedostetaan lasten ja nuorten yksityisyyden varjelemisen tärkeys. Suojelemista ja tarkkoja lupakäytäntöjä pidetään hyvänä asiana. Jos suojeleminen vaatii toimitukselta ylimääräistä työtä, se työ Kokkonen mukaan tehdään.

Monissa toimituksissa käytetään alaikäisiä haastatellessa jopa periaatelausumaa tarkempaa harkintaa.

Usein toimituksilla onkin omia ohjeita ja käytäntöjä, joilla halutaan suojella lapsia ja nuoria.

Vaikka nuoret haastateltavat saavat yleensä puhua vapaasti esimerkiksi tapahtumista, arjesta ja muodista, toimituksissa suhtaudutaan suurella varovaisuudella arkaluontoihin haastatteluihin. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* tällaisiin haastatteluihin pyydetään alaikäisten huoltajilta nimenomainen suostumus. Tämä on toimituksille tuttua: myös täysi-ikäisten kohdalla arkaluontoisten tietojen julkaisua harkitaan tarkkaan.

Jos media toimii väärin, voi jutuista jättää kantelun Julkisen sanan neuvostolle. Neuvoston puheenjohtaja **Eero Hyvönen** kertoo, että kanteluita on viime vuosina tehty vain harvoin lapsia ja nuoria koskevista jutuista. Sen perusteella hänen mukaansa voi todeta, että vastuullinen media suoriutuu niistä hyvin.

Esimerkkejä vastuullisista käytännöistä

- **Apukuvaaja.** Loimaan Lehden juttukeikalla kuvattiin joulukalenteriin lauluesitystä. Yhdellä lapsella ei ollut lupaa olla videolla. Päätoimittaja pyysi hänet auttamaan kuvaamisessa.
- **Koko nimellä.** Ilkka-Pohjalaisessa ihan pienistäkin lapsista käytetään aina sukunimeä. Tällä halutaan osoittaa, että kaikki haastateltavat otetaan yhtä tosissaan.
- **Selkeät sävelet.** Lasten uutisten jutut eivät kuulu Helsingin Sanomien tavalliseen juttuvaihtoon, jossa uutistoimituksen juttuja saatetaan julkaista muissa lehdissä. Tämä selkeyttää asiaa nuorille haastateltaville mutta myös vanhemmille lukijoille, sillä Lasten uutisten jutut on suunnattu nimenomaan lapsille.
- **Erityistä tarkkuutta.** Lapin Kansa päätti syksyllä 2020, ettei julkaise arkaluontoisissa asioissa edes kuvituskuvana mahdollisesti tunnistettavia lapsia ja nuoria. Koronauutisen ohessa julkaistu kuva juniorijoukkueen jääkiekkoilijoista otettiin verkosta pois vanhempien pyynnöstä, vaikka kuvatekstissä kerrottiin, etteivät pelaajat liity tapaukseen. Tarkoitus on varmistaa, ettei vääriä mielikuvia pääse vahingossakaan syntymään.
- **Juttujen poistaminen.** Yleensä toimitukset eivät poista kerran julkaistuja juttuja verkosta. Julkisen Sanan Neuvosto on ohjeistanut, että lasten kohdalla asiaa harkitaan tapauskohtaisesti. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa on päätetty, että Lasten uutiset voivat toimia tarvittaessa eri tavalla kuin muu toimitus, koska haastateltavat ovat hyvin nuoria.

Teksti: Mari Uusivirta

Vastuullisen median teesit

Journalistin ohjeisiin sitoutuneen median edustajina toimimme haastattelutilanteissa vastuullisesti.

1. Tuemme lasten ja nuorten sananvapauden toteutumista yhteiskunnassa. On kaikkien etu, että lasten ja nuorten ääni kuuluu mediassa.
2. Sananvapauden käyttöön liittyy aina vastuu. Haluamme luoda kulttuuria, jossa lapsia ja nuoria haastatellaan vastuullisesti ja eettisesti.
3. Koulussa tehtävästä haastattelusta sovimme lähtökohtaisesti aina etukäteen koulun henkilöstön edustajan tai rehtorin kanssa. Selvitämme myös, onko lasten ja nuorten huoltajilta kerätty aiemmin lupa lasten haastattelemiseen, kuvaamiseen ja materiaalin julkaisemiseen.
4. Sitoudumme haastattelu- ja kuvaustilanteissa [Journalistin ohjeisiin](#) ja Julkisen sanan neuvoston (JSN) [periaatelausumaan](#) lasten ja alaikäisten esiintymisestä mediassa (2014). Otamme haastateltavien iän huomioon haastattelutilanteessa.

Toimitukset, muistakaa nämä

1. Luottamus ei synny yhdestä jutusta vaan siitä, miten asioista uutisoidaan pitkällä aikavälillä. Jos yleiskuva on eettinen, ei ongelmia yksittäisiä juttuja tehdessä tule yhtä helposti.
2. Ihmisen dna:ssa ei ole tietoa siitä, miten media toimii. Ole avoin toimintaperiaatteista ja puhu niistä ääneen! Se rakentaa luottamusta kouluihin, vanhempiin, nuoriin ja lapsiin.
3. Ei ole itsestään selvää, että kaikki ymmärtävät median tärkeyden. Etenkin paikallisen median pitää itse rummuttaa omaa rumpuaan.
4. Muutakin kuin hometta ja kiusaamista. Juttuja voi tehdä myös koulun ja opetuksen arjesta, ei pelkästään kielteisistä ilmiöistä. Esimerkiksi uusi opetussuunnitelma on juttuaiheita täynnä!
5. Puheenvuoro myös vähemmän aktiivisille nuorille! Mistä löytyvät nuoret, jotka eivät käy harrastuksissa ja tapahtumissa? Mitä he ajattelevat?
6. Ei pelkkää koulua ja harrastuksia. Nuoret ja lapset voivat kommentoida vaikkapa kunnan budjettia, kunhan haastattelu tehdään heidän lähtökohdistaan.
7. Alaikäisetkin ovat toimijoita, eivät vain toiminnan kohteita. Mieti, millaisia rooleja heille jutuissa annetaan!
8. Lehteä lukevat ne, jotka siellä näkyvät. Medialta loppuu yleisö, ellei se tee nuorille lukijoille kiinnostavaa sisältöä.
9. Jos toimituksissa työskentelee joku erityisesti lapsiin keskittynyt toimittaja, se tsemppaa myös muuta toimitusta. Mitä enemmän lapsia ja nuoria kohdataan, sitä vahvemmin heidän näkökulmansa pysyy mielessä. Lasten ja nuorten huomioiminen on jokaisen toimittajan tehtävä.
10. Puhutaanko nuorista vai "nuorista"? Onko juttuun haastateltu 16-vuotiaasta vai 35-vuotiaasta? Muista antaa niin sanottuja nuorten puheenvuoroja myös alaikäisille!

Teksti: Mari Uusivirta

Haastattelijan tai kuvaajan infolappu vanhemmalle

_____ (lehden nimi) toimittaja/kuvaaja _____ (nimi) on

☐ haastatellut _____ (pvm) _____ (haastateltavan nimi).

☐ valokuvannut _____ (pvm) _____ (valokuvattavan nimi).

Haastattelu/valokuvaus on tehty _____ (paikka).

Haastattelu on tehty _____ (pvm) julkaistavaa juttua varten.
Juttu voidaan julkaista sekä verkko- että printtilehdessä.

Jutun aiheena on: _____

Haastateltavalle on kerrottu, mistä jutussa on kyse sekä missä ja milloin juttu on tarkoitus julkaista.
Hänelle on kerrottu myös mahdollisuudesta tarkistaa juttu ennen julkaisua.

_____ (median nimi) on sitoutunut noudattamaan Journalistin ohjeita, ja sen toimittajat ja kuvaajat toimivat vastuullisesti. He kiinnittävät työssään erityisesti huomioita haastateltavan oikeuksiin.

Valokuvaajan/toimittajan tavoittaa numerosta: _____

Lisää lehden logo

Materiaalin tuotanto:

Tuotanto: Uutismedian liiton mediakasvatustoiminta (2021)

Toimittanut: Hanna Romppainen, Uutismedian liitto

Haastattelut: Mari Uusivirta

Asiantuntijateksti: Johanna Haapiainen-Makkonen, Uutismedian liitto

Taitto: Sanna Pyykkö/Sopiva Design

Kuvitus: Ilmari Hakala/Sopiva Design

Uutismedian liiton ja sen jäsenlehtien mediakasvatustoiminta tukee lasten ja nuorten kriittistä ja aktiivista mediasuhdetta. Liitto tuottaa materiaaleja journalismikasvatukseen ja kriittisen medialukutaidon tukemiseen.

Tutustu toimintaan: www.uutismediakasvatus.fi

***On tärkeää, että lasten ja nuorten
näkemykset kuuluvat mediassa. Tämä opas
antaa näkökulmia ja käytännön vinkkejä
lasten ja nuorten haastattelutilanteisiin.
Se on tarkoitettu sekä koulujen että
toimitusten käyttöön.***

**MEDIA-
KASVATUS**
UUTISMEDIAN LIITTO